

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-18>

ПРАВОВА ПРАКСЕОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Цмоць Уляна Олексіївна,

старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8423-8272>

***Анотація.** У статті висвітлено трактування поняття праксеології в історичній ретроспективі та сучасними вченими. Практиологію аналізовано як соціально-філософську концепцію людської діяльності та як науку про загальні закони ефективності, що діють у різних соціально-історичних умовах. Проаналізовано сутність та основні особливості соціального управління як соціального явища, що стосується діяльності людей та необхідність його ефективності для трансформації суспільства. Виявлено, що результативність управління забезпечується використанням інструментарію, виробленого у результаті праксеологічних досліджень. Розглянуто вплив праксеологічних досліджень на знання як таке у контексті формування концепцій ефективного соціального управління. Правову праксеологію досліджено з огляду на її ефективність для формування та розвитку результативних механізмів функціонування юридичної практики. У статті також розглянуто різні підходи до розуміння поняття «юридична практика» як загальнотеоретичної категорії. Досліджено особливості праксеологічного підходу у юридичній практиці. Юридичну практику розглянуто як один з інструментів впливу на якість правового регулювання суспільних відносин та ефективність соціального управління. Підкреслено, що вдосконалення процесу реалізації функцій юридичної практики слугують підвищенню ефективності правового регулювання загалом. Для дослідження використано системний підхід, насамперед діалектичний (сприяє аналізу наявних наукових орієнтацій і позицій), аксіологічний (допомагає з'ясувати місце та роль застосування норм і приписів юридичної практики), а також системно-структурний метод та методи логіки.*

***Ключові слова:** людська діяльність, соціальне управління, практика, прагматизм, праксеологія.*

Tsmots Uliana. Legal praxeology as a factor of efficiency of legal practice

***Abstract.** The article highlights the interpretation of the concept of praxeology in historical retrospect and by modern scholars. Praxeology is analyzed as a socio-philosophical concept of human activity and as a science of general laws of efficiency operating in different socio-historical conditions. The essence and main features of social management as a social phenomenon related to human activity and the need for its effectiveness for the transformation of society are analyzed. It is found that the effectiveness of management is ensured by the use of tools developed as a result of praxeological research. The author considers the impact of praxeological research on knowledge as such in the context of forming the concepts of effective social management. Legal praxeology is studied in terms of its effectiveness for the formation and development of effective mechanisms of legal practice. The article also examines various approaches to understanding the concept of «legal practice» as a general theoretical category. The author analyzes the peculiarities of the praxeological approach to legal practice. Legal practice is considered as one of the instruments of influence on the quality of legal regulation of social relations and the effectiveness of social governance. It is emphasized that improvement of the process of realization of the functions of legal practice serves to increase the efficiency of legal regulation in general. The study uses a systematic approach, primarily the dialectical approach (which facilitates the analysis of existing scientific orientations and positions), the axiological approach (which helps to clarify the place and role of application of the rules and regulations of legal practice), as well as the systemic and structural method and methods of logic.*

***Key words:** human activity, social management, practice, pragmatism, praxeology.*

Вступ. Однією з умов прогресивного розвитку суспільства є ефективний спеціально-юридичний вплив на суспільні відносини, який здійснюється з метою їх упорядкування. Тож особливо важливими виявляються нау-

кові дослідження практичних аспектів правового регулювання.

Праксеологія розглядає загальні принципи і шляхи підвищення ефективності та корисності дій у будь-якій галузі. Правова праксео-

логія вивчає принципи, шляхи, а також закономірності та умови доцільної і раціональної побудови діяльності у галузі юриспруденції. А це, у свою чергу, сприяє функціонуванню правової системи загалом. Правова система охоплює велику кількість правових явищ, одним із яких є юридична практика. Одночасне функціонування різних видів юридичної практики дає їй змогу впливати практично на всі сфери життєдіяльності суспільства. Юридична практика формує нормативно-правові акти (правотворча функція), застосовує їх на практиці, виносячи конкретні приписи (правозастосовна), водночас здійснюючи їх трактування та формулюючи роз'яснення (інтерпретаційна).

У демократичному суспільстві повноваження вищих органів влади збалансовані, діяльність уряду стабільна і передбачувана, правовідносини суб'єктів врегульовані загальноприйнятими нормами. Перехідне суспільство пострадянського типу, при якому у державі народовладні інституції уже створені та функціонують, але ще не наповнені відповідним демократичним змістом, переживає важкий та розтягнутий в часі період перетворення в демократичне. Задекларовані та законодавчо закріплені принципи організації життя суспільства при їх реалізації зазнають руйнівного впливу низки чинників, а саме: незбалансованості системи державного управління та гілок влади, політичних лобювання і корупції, заангажованості ЗМІ і т.п. У перехідному суспільстві, при недостатності зазначеного вище та неструктурованості парламенту, учасники юридичної практики, в свою чергу, можуть функціонувати в інтересах конкретних осіб або груп осіб, знижуючи ефективність функціонування системи організації державної влади загалом. Юридична практика як різновид соціально-історичної практики підпадає під зазначені негативні впливи. Тож видається необхідним та своєчасним вивчення та аналіз можливостей її удосконалення, а також пошуку шляхів підвищення ефективності.

Дослідження, пов'язані з вивченням прагматизму та незаангажованості юридичної

практики, особливостей функціонування окремих її видів, а також ознак, змісту та напрямів впливу юридичної практики на суспільство, сприятимуть продуктивному функціонуванню правової системи суспільства та підвищенню ефективності соціального управління у цілому.

Тож необхідно та перспективно здійснити наукову розвідку шляхів підвищення результативності юридичної практики, як одного з інструментів впливу на якість правового регулювання суспільних відносин та ефективність соціального управління, а також розкрити суть праксеологічного підходу та окреслити його можливостей у підвищенні ефективності функціонування юридичної практики.

Засновником праксеології як самостійної галузі знань вважається польський філософ і логік Т. Котарбінський. Він створив комплексну теорію ефективного функціонування, засновану на філософських передумовах теорії дій і теорії подій. Практиологію учений розглядав як міждисциплінарну науку, покликану знаходити методологічні основи ефективної діяльності в суспільстві. Т. Котарбінський упорядкував і систематизував наукові розробки щодо пошуку способів підвищення продуктивності людської діяльності й інституалізував їх у самостійну науку. Його праці «Принципи хорошої роботи» (1946) [1] і «Трактат про хорошу роботу» (1955) [2] на нині є хрестоматійними, адже містять основоположні погляди на праксеологію.

Праксеологічні ідеї (ще не організовані як системний напрям теоретичних і прикладних досліджень) розглядалися та опрацьовувалися низкою наук. Зокрема, економічною теорією (Л. фон Мізес), утилітаризмом, прагматизмом, теорією організації (А. Гастев, М. Форд, А. Файоль), загальною теорією дії (Т. Парсонс), етикою (М. Бунге), теологією та теорією універсальної організаційної науки (А. Богданов).

Термін «праксеологія» вперше вжив Л. Бурдье, а концептуально застосував А. Еспінас (збірник праць «Витоки технології» (1897)) [3]. А. Еспінас є автором концепції створення окремої науки про форми корисної

дії і одночасно науки про чинники, що визначають підвищення ефективності дії. Відомий український вчений-економіст Є. Слущкий використав (як основну) методологію праксеології у своїй праці «Етюд до проблеми будівництва формально-праксеологічних засад економіки», в якій намагався обґрунтувати взаємини, форми та інші прояви господарських утворень [4]. Його теоретична триступенева система розвитку соціуму поміщала праксеологію на середній щабель, їй передувала онтологія, а конкретизувала – політекономія. Економіку вчений розглядав у складі формальної праксеології. Отже, дослідження ефективності людської діяльності має міждисциплінарний характер.

До певної міри праксеологом можна вважати Ф. Тейлора, ефективного розробника теорії наукового менеджменту. Його концепції ґрунтувалися на філософії співпраці і взаємовигідних відносин між менеджментом і працівниками організації, яка зараз лежить в основі будь-яких ділових відносин [5].

Представники бельгійської наукової спільноти розглядали праксеологію, виходячи з її методологічної природи та акцентуючи на практичній майстерності.

Людвіг фон Мізес (уродженець Львова) був представником австрійської економічної школи, яка ґрунтувалася на методологічному індивідуалізмі. Практикеологія ж була однією з основних концепцій цієї школи. Наукові дослідження Мізеса пов'язували праксеологію з політичною економікою класичної школи. Одна з найбільш відомих праць вченого у галузі раціональної природи людської діяльності – «Людська діяльність: трактат з економічної теорії» («Human Action: A Treatise of Economics», 1949 р.).

Науковою розвідкою праксеології займаються польські дослідники В. Гаспарський (досліджує раціональні вирішення технічних проблем), Т. Пшоловський (розглядає праксеологію як синтез наук, що вивчають організацію праці, акцентуючи увагу на досконалості та майстерності дій), Я. Сойка, Я. Філе, американські – Дж.П. Ганнінг та Г.-Г. Хопп, англієць Д. Муеллер (вивчали теоретичні

основи та розробляли мезанізми їх практичного застосування), українські вчені – В. Поліщук (визначає людську діяльність з огляду на оптимальність її здійснення) [6], Л. Романишина (акцентує на першорядності праксеології серед наук, які вивчають становлення глобальних знань про людину та її діяльність, опираючись при цьому на аналізі раціоналізму та результативності професійної діяльності) [7], М. Сацков (розглядає праксеологію як загальну теорію раціональної діяльності людей із погляду ефективності) [8], С. Вовканич [9] та С. Злупко [10] досліджували праксеологію з врахуванням економічного світогляду, культури, історії та ментальності українського народу.

Проблематиці юридичної практики присвячено низку наукових розробок вчених-правознавців. При цьому дослідники не є однастайними в її визначенні. Є три різні напрями сприйняття юридичної практики: її ототожнення з юридичною діяльністю; юридична практика як правове явище, самостійне від правової діяльності, яке оперує її підсумками (досвідом) (І. Бризгалов [11], С. Вільнянський [12]); та юридична практика як єдність правової дійсності та накладеного на неї соціально-правового досвіду. О. Палій вважає, що практика поєднує буття і мислення, а юридична практика є джерелом і метою формування правосвідомості. «У свою чергу, успішна юридична практика, тобто та, яка здійснюється відповідно до об'єктивного змісту права, формує нормальну правосвідомість, спрямовану на мету права» [13]. С. Гусарев стверджує, що «всілякі варіанти використання поняття «практика» у поєднанні з іншими поняттями передбачають обов'язкове врахування існування соціального досвіду». [14]. Водночас вчений вважає, що юридичну практику можна розглядати у двох аспектах: як практику усіх форм та сфер здійснення юридичної діяльності (широкий підхід); як практику лише окремих юристів, правових установ або організацій, що, як видається, робить його прихильником першого напрямку сприйняття юридичної практики [15, с. 19.]. С. Палешник зазначає, що юридична практика

«містить дві основні складові: 1) юридичну діяльність, елементами змісту якої виступають її об'єкти, суб'єкти, учасники, юридичні дії, засоби і способи їх здійснення, результат, що дає змогу задовольнити індивідуальну або суспільну потребу; 2) соціально-правовий досвід, сформований на основі юридичної діяльності, елементами якого виступають правоположення, вироблені у ході багаторічної практики приписів загального характеру, які акумулюють соціально цінні та стабільні сторони конкретної юридичної діяльності» [16].

Матеріали та методи. Праксеологічне дослідження юридичної практики здійснюється шляхом зіставлення загальносоціальних і юридичних закономірностей функціонування правової системи з використанням наявного методологічного інструментарію.

Теоретико-методологічну базу наукової розвідки становить поєднання історичного, діалектичного, герменевтичного, логічного та діалектичного методологічних підходів, заснованих на принципах неупередженості, об'єктивності, критичного осмислення та логічності.

При цьому використано низку методів, серед яких основні: метод системного обґрунтування (сприяв дослідженню концепцій юридичної практики), метод структурного аналізу (визначав правову праксеологію), діалектичний метод (допомагав виявленню внутрішніх суперечностей щодо тлумачення поняття діяльності в праксеологічній теорії), герменевтичний (був необхідний для формулювання дефініції юридичної практики та обґрунтування її теорії), аксіологічний (для з'ясування місця та ролі застосування норм та приписів юридичної практики у суспільних відносинах), а також структурно-функціональний аналіз для виявлення залежності продуктивності правового процесу від праксеологічного компонента юридичної практики.

Назагал праксеологія – це соціально-філософська концепція, яка інтегрує знання та закони про людську діяльність з метою підвищення її ефективності; учення про мету людської діяльності, її призначення, струк-

туру, окремі компоненти і види, результати, моральні й аксіологічні параметри. При цьому праксеологія розглядає людську діяльність як свідому і цілеспрямовану, обравши її предметом своїх досліджень та об'єктом розробки моделей удосконалення.

Результати. Дослідження людської діяльності є невід'ємним від вивчення основ людського буття. Останнє проявляється у трьох формах: предметно-практичній діяльності (дія індивіда з метою задоволення власних потреб), практиці соціального творення (дія індивіда з метою створення оптимального соціального устрою) та індивідуальній (самотворення, формування власного духовного середовища). Оскільки всі ці прояви пов'язані з діяльністю, то можна погодитися, що «діяльність – це специфічно людська форма активного ставлення до світу, спосіб буття людини» [17, с. 67]. Водночас дії людини, як правило, не рефлексорні, а мають цілеспрямований та усвідомлений характер і орієнтуються на певний конкретний результат. При цьому людина діє, опираючись на свої знання, здобуті під час попередньої діяльності та історично вироблені у процесі соціокультурного розвитку. Функціонально діяльність є: засобом задоволення потреб; механізмом творчості та пошуку ідентичності й утілення самореалізації; засобом розвитку суб'єкта діяльності; знаряддям перетворення дійсності і прогресу суспільства; чинником психічного розвитку і формування особистості. «У людській цілеспрямованій діяльності ідеальне – певний задум, проект – перетворення на реальне» [17, с. 68].

Праксеологія намагається виробити максимально ефективний алгоритм дій для кожної сфери діяльності. Реалізуючи просвітницьку мету – ознайомлювати людей із напрямками та способами ефективної діяльності – праксеологія водночас виконує певні завдання, а саме: узагальнює закони, які регламентують людську діяльність, аналізує її динаміку, форми та способи дій, їх наслідки. Вона вивчає способи використання наявних знань на практиці з урахуванням різних соціально-історичних умов.

Праксеології як науці притаманні такі особливості: синтез знань наук, що вивчають організацію праці; систематизація всього накопиченого людством у сфері організації праці; чіткіше орієнтування окремих наук за рахунок синтезу їхніх даних під певним кутом зору відповідно до цільового завдання [2].

Будучи дисципліною практичного спрямування, праксеологія водночас наділена властивостями науки як системи теоретичних знань. А отже, для її дослідження можна застосувати всю ту методологію, яка застосовується для аналізу науки загалом. При цьому науку розглядатимемо як когнітивне, епістемологічне явище, власне як соціокультурний феномен, який поєднує у собі численні відношення і завжди опирається на культурні традиції, які склалися в суспільстві, на панівні у ньому цінності і норми. Метою науки завжди є пізнання істини, а спосіб пізнання цієї істини – наукове дослідження. Безпосередньо процес пізнання – це процес накопичення фактів. Але факти повинні бути систематизовані та структуровані, лише тоді вони можуть стати частиною науки. Наукове дослідження, фіксуючи мету, формулюючи предмет і т.п., не може мати стихійний характер. Воно має базуватися на загальнонаукових методологічних підходах [18]. Використовуючи такі підходи, вивчаючи поняття методу і методи загалом, праксеологія водночас і сама стає методологією через визначення загальних правил людської діяльності у різних галузях.

Як наука праксеологія тісно взаємодіє з іншими науками. Зокрема з логікою (як загальнотеоретична методологія), соціальною економікою (як наука про раціональні дії в межах економіки), етикою (як методологія аналізу вчинку, морального вибору, прийняття рішення і т.п.), математикою (як комплекс удосконалюючих методів), психологією (як методологія формування культури комунікативної компетентності), педагогікою (як загальна теорія організації діяльності, методологічна основа для обґрунтування специфіки виконання ефективних дій), соціологією (як методологія соціологічних досліджень), ергономікою (як методологія вивчення сту-

пеня зручності праці людини). Істотний теоретико-методологічний вплив праксеологічних досліджень (як наукових) на сучасне соціально-філософське знання простежується у контексті формування концепцій соціального управління. Зупинимось на соціальному управлінні, оскільки, на нашу думку, воно є визначальним для життєспроможності та еволюції суспільства, до того ж воно існувало завжди, в усіх історичних періодах і при всіх формах суспільної організації. Змінювалися лише завдання, методи та форми управління.

Соціальне управління (процес управління, який відбувається в суспільній системі) розглядає об'єктом і суб'єктом управління людину та людську діяльність; необхідність власне такого управління викликана потребою узгодження, впорядкування та оптимізації спільних дій окремих людей для досягнення певної єдиної мети. Отже, соціальне управління – це цілеспрямований і керований процес впливу на соціальні відносини, структури і процеси. Відтак, структури або соціальні групи (окремі люди, етнічні, демографічні, класові та інші спільноти людей) вступають між собою у соціальні відносини з метою реалізації власних інтересів та забезпечення рівності й соціальної справедливості у розподілі благ. При цьому відбуваються процеси, які урегульовують такі відносини за допомогою певних загальноприйнятих правил (норм). При неефективному соціальному управлінні навіть ідеально вибудована система управління виробничими, технологічними, економічними та іншими процесами буде поступово втрачати результативність і деградувати. І навпаки, ефективне соціальне управління мало би передбачати соціальні наслідки трансформації суспільства, які можуть відобразитися на соціальних відносинах структур при зміні їх статусу (стану). Результативність управління, зі свого боку, забезпечується використанням інструментарію, виробленого у результаті праксеологічних досліджень, які, своєю чергою, здійснюються за триступеневою аналітичною шкалою: типологізація суспільної діяльності й вироблення системи категорій; розробка

нормативних систем діяльності; опрацювання досвіду діяльності з погляду її методів і соціальних перспектив. У цьому контексті правовідносини, серед інших суспільних практик, вивчає правова праксеологія, яка галузеві та філософсько-правові дослідження спрямовує у русло практично орієнтованого характеру.

Правова праксеологія позиціонується як особлива галузь філософсько-правових досліджень, у якій загальнотеоретичні розробки та напрацювання філософії права використовуються для раціонального аналізу правових явищ, пошуку та обґрунтування шляхів вирішення конкретних проблем у правовій сфері, тобто як своєрідний місток між філософсько-правовою теорією та юридичною практикою [19]. Юридичну практику розглядаємо як юридичну діяльність разом з накладеним на неї соціально-правовим досвідом, накопиченим під час активного пізнання та концентрації знань. Юридична діяльність, по суті, є діяльністю професіоналів, які володіють знаннями у галузі права і реалізують його в інтересах людей. Водночас «...сучасний досвід як показник юридичної практики продовжує впливати на розвиток системи права, зумовлюючи практичну потребу регулювання суспільних відносин. Так, досвідний характер права є однією з його внутрішньо притаманних закономірностей, що забезпечує практично-прагматичну функцію права» [20]. Юридична практика та право разом з правосвідомістю, правовими актами, юридичними доктринами і т.п. є складовими частинами правової системи суспільства.

Юридична практика, будучи відносно самостійним видом соціальної практики, яка охоплює систему правових відносин суспільства, процеси і механізми правового регулювання, а також є своєрідним координатором правового регулювання, водночас сприяє інтеграційним процесам у правовій системі, її розвитку і функціонуванню, юридичній зміні існуючих суспільних відносин.

Правова реальність не сприймається людиною сегментарно. Людина бачить і сприймає цілісну картину системи права та правових взаємодій. У правосвідомості індивіда тісно переплетені пізнавальні, ціннісні та вольові структурні

елементи цієї комплексної системи. Правова праксеологія є вольовим елементом правосвідомості, який, базуючись на правовій онтології (буттєва зумовленість), разом з правовою гносеологією (пізнавальний елемент) та правовою аксіологією (ціннісний), утворює цілісну систему. Вичленити окремі елементи з неї можна лише за допомогою наукових досліджень.

На соціальному рівні правова система впливає на індивіда за допомогою формування поваги до права і закону волею офіційної влади. На особистісному рівні домінує неусвідомлене копіювання базових цінностей права, що дозволяє ідентифікувати себе з певною культурою і суспільством [21, с. 177]. Правове регулювання суспільства є одним з інструментів соціального управління.

Отже, правова праксеологія, послуговуючись методологією загальної праксеології, виробляє продуктивні механізми функціонування юридичної практики з метою впливу останньої на якість правового регулювання суспільних відносин для підвищення ефективності соціального управління. При цьому інструментарій загальної праксеології може бути використаний після визначення критеріїв істинності та цінності правової норми в контексті всезагальних (загальновизнаних) цінностей та пріоритетів, які існують у конкретних соціально-історичних умовах.

На сьогодні правове регулювання має велике значення для розвитку суспільства, адже «саме рівень впорядкованості суспільних відносин, чітке визначення меж правового впливу, наявність дієвих механізмів реалізації права є важливими чинниками забезпечення ефективності права як засобу управління суспільством» [22, с. 3].

Процес правового регулювання суспільних відносин демонструє соціально-перетворювальний характер юридичної практики, який розкривається під час виконання наданих їй функцій. Ці функції розкривають спроможність практики забезпечувати реалізацію норм правової системи. Адже саме виконувані функції (зреалізовані завдання) відображають соціальну затребуваність практики, демонструючи досягнення і прорахунки законодавця, узго-

дженість дій та професіоналізм правозастосувачів, зрештою, і рівень культури правової комунікації соціуму загалом. Дослідження щодо вдосконалення процесу реалізації функцій юридичної практики сприяють підвищенню ефективності правового регулювання. Аналіз змісту і процесу виконання функцій юридичної практики дає можливість:

– визначати рівень впливу останньої на зміни, які відбуваються в суспільстві, а також мінімізувати можливий негативний вплив практики та виробити напрями її удосконалення;

– інформувати суспільство про переваги і недоліки правового регулювання, продемонструвати справжні й несправжні (нав'язані) цінності;

– зорієнтувати поведінку суб'єктів за певним напрямом для досягнення бажаних (з огляду на перспективи суспільного розвитку) результатів, гармонізувавши таким чином дії законодавця і правозастосовувача з урахуванням існуючих соціальних цінностей та інтересів;

– узаконювати правила, які формуються між суб'єктами практики під час діяльності, таким чином оновлювати, коригувати та розвивати право і правову систему загалом;

– конкретизувати та деталізувати норми і приписи чинного права;

– виконувати дії, спрямовані на інформаційне, суспільно-політичне, соціологічне, економічне, організаційне, спеціально-юридичне забезпечення юридичної діяльності та процесу правового регулювання загалом.

Пізнавальні процеси, які здійснюються під час юридичної практики, сприяють прогнозуванню правових наслідків і виявленню тенденцій соціальних змін у суспільстві, оскільки визначають рівень результативності функціонування правової системи. У процесі пізнання виробляються критерії істинності й ефективності юридичної практики, що під-

тверджується швидкістю і водночас правильною прийняття правозастосовного рішення і тим, наскільки воно є соціально затребуване та справедливе.

Висновки. Отже, сучасна правова праксеологія є загальною філософською концепцією юридичної практики та пропонує оптимальні алгоритми і методи її ефективної дії. При цьому враховуються конкретні соціально-історичні умови практики. Тут юридичну практику слід розглядати як ефективну діяльність із прийняття рішень правового характеру, зумовлену соціально-правовим досвідом та орієнтовану на суспільно значущий результат.

Правова праксеологія здатна виступати методолого-практичною базою оволодіння навичками професійного функціонування суб'єктів юридичної практики. А головною її проблемою і водночас завданням є вдосконалення юридичної практики. Практикологічний підхід дає можливість виробити оптимізовані алгоритми стандартних юридичних процесів та процедур, на чому акцентує увагу проведене дослідження.

Праксеологія юридичної практики дає можливість робити висновки про тенденції і перспективи розвитку правової системи загалом та можливі зміни у ній. Саме прогнозування і моделювання є важливим теоретичним науковим дослідженням для вирішення практичних завдань у правовій сфері. Наукові дослідження щодо творення, інтерпретації та застосування норм права із застосуванням методів правової праксеології сприяють підвищенню ефективності соціального управління. Тому зазначені дослідження мають бути продовжені. При цьому слід послуговуватися як функціонуючою вже давно науковою методологією, так і новітньою, яка виникла ґрунтуючись на комп'ютеризації, синергетиці та системному підході.

Список використаних джерел:

1. T. Kotarbiński: *Hasło dobrej roboty*. Wiedza Powszechna, 1984, s. 234.
2. Трактат про хорошу роботу. Тадеуш Котарбінський. Видавництво Лодзького університету. Лодзь. 2019. С. 416.
3. Альфред Еспінас (2017). *Les origines de la technologie: étude sociologique*. HACHETTE LIVRE.

4. Есе про проблему побудови формальних і праксеологічних основ економіки. Економічні праці викладачів КНЕУ (перша третина ХХ ст.): навчальний посібник / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана; уклад. С.М. Антонюк. Електрон. текстові дані. Київ: КНЕУ, 2013. С. 99–111. URL: lib.kneu.edu.ua/ua/e_resources_bibl/elek_bibl_litr/
5. Фредерік Тейлор. Принципи наукового менеджменту. 2021. URL: <https://www.maxzosim.com/the-principles-of-scientific-management/>
6. Поліщук В.А. Практикологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота*. 2014. Випуск 32. С. 148–150.
7. Романишина Л.М. Використання праксеологічного підходу у професійній підготовці студентів до розв'язання конфліктів. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського Педагогічні науки*. 2017. № 4(59). Р. 447–451.
8. Сацков М.Я. Методи і прийоми роботи бізнесменів і менеджерів. Київ : Основи, 2003.
9. Вовканич С. Діяльнісний підхід до людського та інтелектуального капіталу в економіці знань: концептуалізація понять. *Український соціологічний журнал*. 2009. № 1-2. С. 71–78.
10. Злупко С.М. Історія економічної теорії: підручник. Київ : Видавничий дім «Знання», 2005. С. 719. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-101.html>.
11. Бризгалов І. Юридична деонтологія: короткий курс лекцій. Київ : МАУП. 2013. 4-те вид. 43 с.
12. Вільнянський С. Юридична практика: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2014. № 2. С. 34–44.
13. Палій О.М. Юридична практика як джерело і мета формування правосвідомості. Актуальні проблеми філософії та соціології. Міністерство освіти і науки України ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Випуск 20. С. 94–96.
14. Гусарев С.Д. Характеристика поняття та основних принципів юридичної практики. *Університетські наукові записки*. Вип. 38. *Юридичні науки*. 2005. С. 23–28.
15. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.01 ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2007. 35 с.
16. Палешник С.І. До питання про тлумачення судової практики. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Випуск 25. Р. 168–179.
17. Філософія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.П. Щерба, В.К. Щедрін, О.А. Заглада ; за ред. С.П. Щерби. Київ : МАУП, 2004. 216 с.
18. Цмоць У.О. Методологія дослідження юридичної практики як філософсько-правової категорії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Збірник наукових праць. Львів. Випуск 3. С. 336–342.
19. Павлишин О.В. Юридична праксеологія: практичні та прикладні аспекти філософії права. *Держава і право: збірник наукових праць*. Випуск 24. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. С. 75–81.
20. Балинська О.М., Ященко В.А. Методологія сучасного правознавства: навчальний посібник. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 372 с. С. 101.
21. Філософія права : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.В. Данильян, О.В. Дзібан, С.В. Максимов та ін. ; за заг. ред. доктора філософських наук, професора О. В. Данильяна. Харків : Право, 2009. 208 с.
22. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загально-теоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2016. 20 с.

References:

1. T. Kotarbinski (1984). *Hasło dobrej roboty*. [The slogan of good work]. Wiedza Powszechna. S. 234. [in Polish].
2. Tadeush Kotarbinskyi. (2019). *Traktat pro khoroshu robotu* [Tritase on good work]. Vydavnytstvo Lodzkoho universytetu. Lodz. S. 416. [in Ukrainian].
3. Alfred Espinas (2017). *Les origines de la technologie: étude sociologique* [The origins of technology: sociological study]. HACHETTE LIVRE. [in Franch].
4. Eсе pro problemu pobudovy formalnykh i prakseolohichnykh osnov ekonomiky. Ekonomichni pratsi vykladachiv KNEU (persha tretyna KhKh st.): navchalnyi posibnyk (2013) [An essay on the problem of building formal and praxeological foundations of economics. Economic works of teachers of HNUE named after S. Kuznets (first third

of the twentieth century): a textbook]. Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana; uklad. S. M. Antoniuk. Elektron. tekstovi dani. Kyiv: KNEU. S. 99-111. [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: lib.kneu.edu.ua/ua/e_resources_bibl/elek_bibl_lit/ [in Ukrainian].

5. Frederik Teilor (2021). Pryntsypy naukovooho menedzhmentu [Principles of scientific management]. [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <https://www.maxzosim.com/the-principles-of-scientific-management/> [in Ukrainian].

6. Polishchuk, V.A. (2014). Prakseolohichnyi pidkhid yak innovatsiina osnova vdoskonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Praxeological approach as an innovative basis for improving the professional training of future social workers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pedagogika, sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Pedagogy, social work*, 32. S. 148-150. [in Ukrainian].

7. Romanyshyna, L.M. (2017). Vykorystannia prakseolohichnoho pidkhodu u profesiinii pidhotovtsi studentiv do rozviazannia konfliktiv [The use of a praxeological approach in the professional training of students for conflict resolution]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlynskyi National University of Ukraine Pedagogical Sciences*, 4 (59). P. 447-451. [in Ukrainian].

8. Satskov, M.YA. (2003). Metody i pryomy roboty biznesmeniv i menedzheriv [Methods and techniques of businessmen and managers]. K.: Osnovy. [in Ukrainian].

9. Vovkanych, S. (2009). Diialnisnyi pidkhid do liudskoho ta intelektualnoho kapitalu v ekonomitsi znan: kontseptualizatsiia poniat [Activity-based approach to human and intellectual capital in the knowledge economy: conceptualization of concepts]. *Ukrainskyi sotsiolohichnyi zhurnal – Ukrainian Sociological Journal*, 1-2. S. 71-78. [in Ukrainian].

10. Zlupko, S.M. (2005). Istoriia ekonomichnoi teorii: pidruchnyk [History of economic theory: a textbook]. K.: Vydavnychi dim «Znannia». S. 719. [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <http://www.info-library.com.ua/books-book-101.html>. [in Ukrainian].

11. Bryzghalov, I. (2013). Yurydychna deontolohiia: korotky kurs lektsii [Legal deontology: a short course of lectures]. K.: MAUP. 4-te vyd. 43 s. [in Ukrainian].

12. Vilnianskyi, S. (2014). Yurydychna praktyka: poniattia ta zmist [Legal practice: concept and content]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine*, 2. C. 34-44. [in Ukrainian].

13. Palii, O.M. (2017). Yurydychna praktyka yak dzherelo i meta formuvannia pravosvidomosti. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii [Legal Practice as a Source and Purpose of Formation of Legal Consciousness. Topical issues of philosophy and sociology]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy; Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». Odesa. Vypusk 20. S. 94-96. [in Ukrainian].

14. Husariev, S.D. (2005). Kharakterystyka poniattia ta osnovnykh pryntsyviv yurydychnoi praktyky [Characterization of the concept and basic principles of legal practice]. *Universytetski naukovy zapysky – University research notes*, 38. Yurydychni nauky. S. 23-28. [in Ukrainian].

15. Husariev, S.D. (2007). Yurydychna diialnist: metodolohichni ta teoretychni aspekty [Legal Activity: Methodological and Theoretical Aspects]. *Extended abstract of doctor's thesis*. S. D. Husariev ; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. K. 35 s. [in Ukrainian].

16. Paleshnyk, S.I. (2013). Do pytannia pro tлумachennia sudovoi praktyky [On the interpretation of judicial practice]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State building and local self-government*, 25. P. 168-179. [in Ukrainian].

17. Filosofiia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv (2004). [Philosophy: a textbook for students of higher educational institutions]. S.P. Shcherba, V.K. Shchedrin, O.A. Zahlada. (Shcherba, S.P. Eds.). K.: MAUP, 216 s. [in Ukrainian].

18. Tsmots, U.O. (2016). Metodolohiia doslidzhennia yurydychnoi praktyky yak filosofsko-pravovoi katehorii [Methodology of Legal Practice Research as a Philosophical and Legal Category]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, 3. Lviv. S. 336-342. [in Ukrainian].

19. Pavlyshyn, O.V. (2004). Yurydychna prakseolohiia: praktychni ta prykladni aspekty filosofii prava [Legal praxeology: practical and applied aspects of the philosophy of law]. *Derzhava i pravo: zbirnyk naukovykh prats – State and Law: a collection of scientific papers*, 24. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. S. 75-81. [in Ukrainian].

20. Balynska, O.M., & Yashchenko, V.A. (2018). Metodolohiia suchasnoho pravoznavstva: navchalnyi posibnyk [Methodology of modern jurisprudence: a textbook]. O. M. Balynska, V. A. Yashchenko. Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. 372 s. S. 101. [in Ukrainian].

21. *Filosofia prava: pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv* (2009). [Philosophy of Law: a textbook for students of law specialties of higher educational institutions]. O. V. Danylian, O. V. Dziban, S. V. Maksymov ta in.; za zah. red. doktora filosofskykh nauk, profesora O. V. Danyliana. Kharkiv: Pravo, 208 s. [in Ukrainian].

22. Perepeliuk, A.M. (2016). *Mekhanizm zastosuvannia prava: struktura ta kryterii efektyvnosti (zahalnoteoretychnyi aspekt)* [The Mechanism of Law Application: Structure and Criteria of Efficiency (General Theoretical Aspect)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].